

Om hva smerten krever av sansenes fininnstilling og samstemmighet

Jan Valentin Sæther: «Envelope». Galleri Sub Comandante, 25. – 28. april 2002

av Gry Solbraa

Å ha død og det grufulle som tema i kunsten er ikke uvanlig. Men der samtidskunstnere ofte tyr til et direkte og støtende uttrykk, à la Andres Serrano, Morten Viskum og Damien Hirst, skaper Jan Valentin Sæther et utsatt og forskjønnet uttrykk som samler våre sanser og gir et refleksjonens pusterom i forhold til det grufulle.

Man kan spørre seg om hva hensikten er med å bruke et makabert billedmateriale av lemlestedede palestinske barn hentet fra internett som utstillingsmaterialet. Før jeg så utstillingen, fortalte jeg om tematikken til en venninne: At Sæther hadde tatt utgangspunkt i bildet av de tre palestiske ungdommene som forsvant etter at de hadde beveget seg mot grensen til Israel – kanskje for å fange fugler. Etter flere dager ble de levert tilbake; fra israelsk rettsmedisinsk institutt: Alle var skåret opp, tatt ut innvoller av og sydd igjen. Bare på en av dem var ansiktet fremdeles i noenlunde behold. Mye av kroppene var lemlestet til det ugjenkjennelige. Min venninne svarte umiddelbart: Den utstillingen vil jeg ikke se. Jeg tåler det ikke.

Jeg forsto henne – samtidig som jeg følte å ha gjort Sæther urett. For han er ikke en kunstner som spekulerer i det makabre! På et forunderligvis ventet jeg meg slett ikke noe skrekkinngytende da jeg gikk på Sub Comandante denne torsdagskvelden.

Det første jeg så da jeg kom inn i lokalet svarte til denne forutanselsen: Bysantiskinspirerte ikoner syntes jeg å skimte der borte på veggen. Det var den klare linjeføringen og de gulrøde matte nyanseene. Så gjenkjente jeg bildene av barna. Puttet i klare konvolutter og deretter dyppet i flere lag med voks. Det makabre var forvandlet til noe mildt, sart og vakkert. Ikke var bildene særlig store heller – men de var hengt opp i litt uregelmessig horisontal rekke med skiftvis to og tre bilder vertikalt og forskjøvet i forhold til hverandre.

Man kan si det var en lettvinnt utstilling å gjennomføre. Skulle ikke bildene i det minste ha vært forstørret til det femdobbelte for å gi et mer overveldende inntrykk? Tja – de var ikke det. Heller ikke ikoner er store. Det ville være et hån mot det ufremstillbare.

Likevel var det noe som gjorde denne utstillingen sterk. Sammensetningen av helheten: I den rolig skuen av de "balsamerte likene" – der man undret seg over fraværet og forvandlingen av det makabre – hørtes plutselig en skjærende klirrelyd fra høytaleren på veggen. Med jevne mellomrom gjentok den seg – med akkurat så lang pause at man nesten hadde glemt den i mellomtiden. Lyden av fallende metall. På den ene sideveggen hang det "bevoksede" manifeste av Walter Gropius, Antonin Artaud og Marinetti. Talsmenn for en voldelig og subversiv estetikk som ville at kunsten skulle forandre verden. Den italienske futuristen Marinetti oppfordret sågar i sitt manifest at biblioteker og museer skulle brennes; den futuristiske

«ENVELOPE» (DETAIL). JAN VALENTIN SÆTHER / BONO © 2002. FOTO: MARTIN SKAUEN

«ENVELOPE» (DETALJ). JAN VALENTIN SÆTHER
/ BONO © 2002.

kunsten bejaet den moderne teknikks fart og dynamikk. De ville overskride den isolerte plasseringen kunst hadde hatt til da – for at kunsten selv skulle sette nye betingelser for livet.

Sæther sammenstiller de to variantene av voldelig fremferd – begge demper han ned, legger inn med voks og får dem dermed til å fremtre som relikvier fra en fortid. Minner som skal få oss til å huske; som bare på en vag måte bærer merke etter volden som engang var. De er blitt milde, vakre og vage. (Obs! Den etymologiske forbindelsen mellom *vag* og *skjønn*: *Vag* kommer fra latin *vagum* og betyr omstreifende, foranderlig, usikker. På dagens italiensk omfatter *vago* alt fra usikker, upresis, grasios, yndig, begjærlig, forelsket, osv.) På denne måten skaper han et undringens rom i vårt forhold til det grusomme og livsfiendtlige. Våre følelser forstyrrer oss ikke i det paradoksalt vakre møte med det groteske og vi blir trigget til å tenke utover den grusomme handling, utover døden.

Å gjøre døden til noe vakkert, har Jan Valentin Sæther til felles med Morten Viskum i hans seneste utstilling på Galleri Christian Dam (anmeldt i forrige nr. av *BarokkMinimalist*). Begge tar de utgangspunkt i en livsfiendtlig problematikk som de skaper et selvstendig estetisk uttrykk ifra. På samme måte som det blir reduktivt å tolke Viskums vakre blodmalerier kun med utgangspunkt i den myteomspunnede avhoggede hånden, blir det reduktivt å tolke Sæthers *Envelope* kun med utgangspunkt i den konkrete konkrete historiske hendelsen. I prosessen som har gått gir de oss mulighet til å forandre vårt forhold til døden. De viser begge at kunst er mulig etter "Holocaust" – ja faktisk at det hjelper oss for å komme videre – at livets mørke sider slett ikke er bortkastet når det gjelder å bli bedre kjent med livet selv. Vi kan huske – og vi kan lære... Jeg forbinder også deres kunstneriske uttrykk med franskmannen Christian Boltanski – også han skaper en vag og skjønn atmosfære med

utgangspunkt i noe tragisk. Jeg synes ikke at deres kunst er støtende. Snarere viser de oss eneste mulige konstruktive holdning vi kan ha i forhold til livets ufattelige motstykke: Noe vagabondaktig, omstreifende og søkende. De gjenopptar tragediens problematikk: Dagens tragedie er ikke lenger tragediene selv; det er det faktum at vi ikke klarer å forholde oss til og ta inn i oss tragedien – DET er selve dagens tragedie!

Det underlige ved døden er at den strengt tatt ikke lar seg fremstille. Den er et fravær overfor hvilken vi kun kan nærme oss dens grense. Ingen absolutt begripelse er mulig. Det samme gjelder overfor grusomme handlinger. Vi ser og begriper kun det de etterlater. Vi kan se beveggrunner – men ingen absolutt opprinnelse.

Filosofen og kunstteoretikeren Jay M. Bernstein, som arbeider med modernitetens og postmodernitetens problematikk, beskrev i et intervju¹ en type historisk bevissthet som har vært sentral i det tyvende århundre: "*Spørsmålet om hvordan man forholder seg til menneskelig lidelse*". Skal man snu ryggen til eller skal man innta medlidenhetens posisjon? Dette er de to iøynefallende alternativene vi har, og ofte det som blir resultatet i den praktiske hverdag. Men saken er ikke så enkel: Paradoksalt nok kan det skje at de to posisjoner bytter plass innenfor godhetens rangering: Den som mener å vise medlidenhet, blir en overtramper og den som snur ryggen føler den største ydmykhet og respekt. Smerten og lidelsens ontologi, deres væren, tåler ikke direkte kommunikasjon, den krever rom for fortolkning, rom for implisitt forståelse. For ord kan aldri treffe en smerte som unndrar seg det skarpe sollyset.

Det er mye kunst i det tyvende århundret som har forholdt seg til lidelse og smerte. Og det er nettopp *forholdet* vi inntar til disse størrelsene som blir problematisert. Bernstein peker i samme intervjuet på at moderniteten aksepterer dens "tilstand som traumatisert". Poenget hans er at det å akseptere noe som et trauma er en mye mer respektfull holdning enn å se på noe som en fortrenkning, dvs noe som kan bli bra igjen bare man løser opp alle knutene – à la surrealistenes forhold og bruk av Freuds "ubeviste". Et trauma er noe som aldri kan kartlegges, komme opp i dagen, bli overvunnet. Det man kan gjøre er å fortelle dets historie om og om igjen i forskjellige varianter.

Det interessante med Jan Sæthers siste utstilling var nettopp *måten* han valgte å forholde seg til det uliderlige smertefulle og makabre. Ved å skjule bildenes grusomme sanselighet utsetter han sjokket og bringer oss i stedet inn i avventingens verden. Så slår han til fra et sted vi ikke venter det – via hørselens sansning. Vi skvetter og får vondt i ørene – men det forblir opp til den enkelte å forbinde de forskjellige sanseinntrykkene til en helhet. Han har således tvunget oss til ikke å innta et direkte forhold til det tragiske, men å utsette reaksjonen litt.

Dette får meg til å tenke på den sagnomsuste *fellessansen* i filosofiens historie. Den er blitt tolket på mang en forskjellig måte – enten rett og slett som en underliggende fellessans som forener de andre

enkeltsansene, eller en mer mystisk intuitiv og fellesmenneskelig grunnleggende sans og evne som det moderne mennesket har mistet kontakten med og kun kan ane eksistensen av. Fellessansen er betingelsen for at mennesket føler seg hjemme i en verden.

Ved å synliggjøre denne kombinasjonen av sansning som må til for å forstå og forholde oss til kunsten, blir vi av Sæther også minnet på hvordan det grusomme og makabre aldri er et enkelt fakta, men noe vi kun kan forholde oss autentisk til hvis vi trekker puster et øyeblikk – og finstemmer våre sanser med vår forstand.

Noter

1 Stian Grøgaard (2001): *Det vage objekt*, s. 46, Unipax, Oslo.

 <p>Alché Art Supplies</p> <p>www.alche.net</p>	<p>Soltyknet linolje Medium Sortolje</p> <p>Vi leverer over hele landet! E-post: info@alche.net Tlf: 913 18 793</p>
--	---